Ключевые слова: художественное образование, государственные образовательные стандарты, куррикулум, компетентностный подход, воспитательный потенциал предметов искусства.

Masol L. The introduction of the competence approach to the content of total art education: the analysis of state standards

The article presents a comparative analysis of state standards of secondary education in the field of «Art», the first and second generations. In the context of the implementation of competence-based approach such components of the standards as the goals and tasks of the educational field of «Art» have been analyzed, its structuring and selection of main lines of the content and competencies, the peculiarities of the construction of the content and state requirements for general education students (algorithm for determining educational outcomes), the distribution of study time items on the invariant part of the basic curriculum.The analysis highlighted the need to specify not only the subjects of art, but aesthetic and interdisciplinary core competencies too actualize educational potential of art at secondary school. The conclusions present guidelines for the further improvement of the content and state requirements for general education students in the field of «Art», in particular, the importance of a comprehensive scope and kulturologization and aesthetization of educational environment has been stressed.

Keywords: art education, state educational standards, curriculum, competence approach, the educational potential of art.

Стаття надійшла до редакції 2 жовтня 2014 року

УДК 373.5:78:821.161.2

Тетяна Медвідь,
старший викладач кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, учитель-методист ЗОШ № 18, м. Стебник Львівської обл.

ШЕВЧЕНКОВА ПІСНЯ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито пізнавальне та виховне значення Шевченкової пісні на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах. Для вивчення пропонуються не лише твори, які ввійшли до чинних навчальних програм, а й пісні з творчого доробку поета, що давно вже стали народними.

Ключові слова: *Кобзар, народнопісенна творчість, фольклор, уроки музичного мистецтва, навчальні програми.*

В історії художньої культури кожного народу є митці, імена яких овіяні особливою любов'ю і шаною. Саме такою видатною постаттю в Україні є Тарас Шевченко. На творах поета, його прогресивних ідеях виховувалося не одне покоління українців. Спадщина Великого Кобзаря і сьогодні є найдорогоцінніщим скарбом нашої національної класики і творчою школою для багатьох сучасників.

Палітру народнопісенної спадщини Кобзаря в ХХ ст. висвітлювали М. Гордійчук, М. Грінченко, С. Людкевич, О. Правдюк, Д. Ревуцький, М. Рильський. На початку ХХІ ст. мелодизм творчості Шевченка досліджують О. Іванова, В. Коломієць, П. Маценко та ін.

Мета статті: розкрити силу впливу Шевченкової пісні на розвиток духовності, культури, морально-етичних цінностей підростаючого покоління.

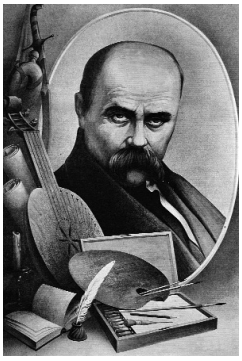

Одним із благотворних джерел поезії Тараса Шевченка була народна пісня. Усе своє життя поет плекав любов до цих чудових перлин мистецтва. Його особливо приваблювали в українському фольклорі ті твори, в яких відображені високі ідеали та вільнолюбні прагнення народу, його моральна краса й мудрість. Поет знав багато українських дум, історичних, ліричних і сатиричних пісень. У його альбомах можна побачити поряд із оригінальними віршами та малюнками чимало записів музично-поетичного фольклору. Для Тараса Шевченка поезія і музика були нероздільними. Свої вірші поет часто уявляв як пісні та співав їх на народні мелодії, з проханням покласти на музику звертався до знавців фольклору та композиторів. Дуже багато творів Кобзаря своїм змістом і формою справді нагадують народнопісенну творчість. Та, використовуючи фольклорні мотиви, він, звичайно ж, не ко-

піював народну пісню, а творчо переосмислював тему, надаючи їй багатшого й виразнішого змісту.

«Провідна риса поезії Шевченка – музика, мелос, ритмічна могутність і метрична різноманітність», – писав М. Рильський [7, с. 25]. Мова йде насамперед про своєрідну музикальність образів, лексики, інтонації, тобто пісенність творів, що так природно кладуться на музику. Мабуть, саме тому дуже легко відбувалася трансформація віршів поета з літературної в народнопісенну сферу. Пісні на слова Шевченка – це чудові зразки органічного злиття слова й музики. У спогадах його сучасників названо кілька творів, які в співаній формі побутували в близькому до поета товаристві ще за його життя. Це такі, як «Тяжко, важко в світі жити…», «Ой, повій, вітре, з Великого Лугу…», «Багатого, губатого…», і з року в рік їх ставало дедалі більше. Спочатку «озвучувалися» найпісенніші (ліричні) вірші Кобзаря, а згодом у цей процес включалися родинно-побутові, епічні, історичні, сатиричні, філософські та інші твори. З тих же джерел дізнаємося, що мелодії до окремих віршів склав сам Шевченко [2]. На жаль, нотних записів, які засвідчували б його авторство, не збереглося. Чимало пісень на слова поета створили кобзарі й лірники, а багато з тих, що утвердилися у фольклорній практиці, належать музикантам-професіоналам та композиторам-аматорам.

Шевченкова пісня – одне з найцінніших надбань українського народу. Важко навіть осягнути силу впливу творчості Шевченка на формування внутрішнього світу наших сучасників, моральні, національні, естетичні цінності. Пісні на слова Кобзаря вже давно посіли важливе місце у нашому житті. Їх можна почути на міських площах, у концертних залах, на радіо, телебаченні, в мережі Інтернет; вони знані з дитинства, оскільки вивчаються у садочку й у школі.

У загальноосвітніх навчальних закладах, згідно з програмою «Музичне мистецтво, 1–4 класи» [6], учні розпочинають знайомство з музичними творами на слова Шевченка з *другого* класу. Звичайно, це доступна для сприйняття пісня **«Зацвіла в долині червона калина»**, мелодію до якої написав Аркадій Філіпенко. Враховуючи те, що українським дітям змалку відоме ім'я Тараса Шевченка і в багатьох сім'ях є «Кобзар», учителю неважко буде провести бесіду з другокласниками, розкриваючи тему «Мова музики». Окрім акценту на виразності мелодії та слів пісні, учитель приверне увагу школярів до оспівування символу України – червоної калини. Молодшим школярам буде цікаво дізнатися, що Шевченко мав гарний голос, сам дуже любив співати й із особливою шанобливістю ставився до фольклору. Пісню «Зацвіла в долині червона калина» можна також запропонувати вчителям, які використовують у роботі програму «Мистецтво, 1–4 класи» [4] до теми *другого* класу «Образи рідної землі». Згідно з цією ж програмою в *четвертому* класі в темі «Мій мальовничий світанковий край» школярі вивчають пісню **«Садок вишневий коло хати»**. Головна мета вчителя – допомогти учням усвідомити національні особливості українського народу, відчути через музику красу рідного краю, любов до своєї землі й родини.

За програмою «Музичне мистецтво, 1–4 класи» [6] учні слухають пісню **«Зоре моя вечірняя»** на музику Якова Степового в *четвертому* класі. Ще один варіант мелодії з однойменною назвою створив композитор-аматор, учитель з Полтавщини Гордій Гладкий. Обидва варіанти набули великої популярності й побутують як народні, тому один із них можна запропонувати для вивчення школярам. Крім того, пісня, в якій з великою емоційністю передано ліричний настрій поета, викликаний згадкою про чудову природу рідного краю, дуже вдало розкриє тему *третього* класу «Образ людини в мистецтві» (програма «Мистецтво, 1–4 класи» [4]). Слід прагнути створити на уроці таку атмосферу, яка б схвилювала учнів і викликала бажання висловити власне ставлення до почутої музики. На допомогу можуть прийти такі запитання вчителя:

- Як ви вважаєте, чому на чужині Шевченко подумки розмовляє з природою рідного краю?
- Як ви уявляєте пейзаж, змальований поетом?
- Яка інтонація переважає в пісні (лагідна, сумна, лірична, трагічна)?

Важливо, щоб учні ще в початковій школі пройнялися любов'ю до Шевченкових пісень і зберегли її впродовж усього життя.

У *п'ятому* класі згідно з програмою «Мистецтво, 5–9 класи» [5] учителі можуть вивчити з учнями українську народну пісню **«Думи мої, думи мої»**. Вона природно вплітається в канву теми II семестру *п'ятого* класу «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва». Перед вивченням необхідно провести бесіду про значення творчості Шевченка в літературі, образотворчому та музичному мистецтві, запропонувати прочитати напам'ять вірші поета, згадати відомі пісні на слова Кобзаря. Потім розповісти про те, як певний час існувала думка, що мелодію до вірша «Думи мої, думи мої...» склав сам Шевченко. І лише згодом було встановлено, що автором був мало кому відомий аматор-музикант Костянтин Борисюк [2, с. 78]. Пісня, мабуть, виникла у зв'язку з підготовкою відзначення 100-х роковин від дня народження Кобзаря. Ім'я композитора забулося, але його мелодія органічно ввійшла в людську свідомість і стала народною.

З учнями бажано з'ясувати таке питання: *Чим пояснити, що твір композитора-аматора так швидко заполонив серця мільйонів людей в Україні, а згодом і за її межами? Чому пісня стала народною?* Під час бесіди слід звернути увагу школярів насамперед на пісенно-ліричний задумливий характер мелодії, яка так щиро та безпосередньо відтворює глибокий трагізм літературної основи твору. Вивчивши пісню, можна прослухати її в хоровій обробці Євгена Козака. Репродукція картини Михайла Божія «Думи мої, думи...» допоможе ще яскравіше розкрити дітям тему уроку, адже використання ілюстрацій сприяє розвитку образно-асоціативного мислен-

ня. На завершення можна запропонувати п'ятикласникам поміркувати над такими тезами, які можуть стати темами для їхніх творів-описів або дискусій у колі однокласників:

- літературна основа пісні;
- нероздільність слова й музики;
- спільність виражальних засобів музики, літератури, візуального мистецтва.

З піснею **«Реве та стогне Дніпр широкий»** учні знайомляться в *шостому* класі, вивчаючи тему «Жанри камерно-вокальної музики» згідно з програмою «Мистецтво, 5–9 класи» [5]. Деякі фольклористи та музикознавці вважають, що мелодію до пісні створив Данило Крижанівський. Але Микола Гордійчук доводить, що Крижанівський записав один із варіантів мелодії, яка вже побутувала тривалий час в народі, і додав до неї лише фортепіанний супровід [2, с. 71–72]. Так чи інакше, щоб зрозуміти музичний образ пісні, учні передусім мають виявити змістову сутність твору. Розвиток самостійного творчого мислення в шостому класі на уроках музичного мистецтва стає дедалі важливішим завданням, тому, відповідаючи на запитання вчителя, школярі повинні самі сформулювати думку про те, що в могутньому образі Дніпра, мов у дзеркалі, відобразилася тисячолітня історія й культура України, широка й розспівна мелодія набула уособлення сили і незборимості духу народного, а Тарас Шевченко навічно уславив Дніпро-Славуту в українській поезії й музиці. Тут доречною буде репродукція картини Костянтина Трутовського «Кобзар над Дніпром».

У *сьомому* класі учнів можна зацікавити українською народною піснею **«По діброві вітер виє»**. Тема «Мистецтво: діалог традицій і новаторства» – цікава та всеохоплююча. Перед початком вивчення пісні бажано прослухати твір Платона Майбороди «Тополя», який допоможе учням безпосередньо ознайомитися з баладою Т. Шевченка, розкрити глибину переживань дівчини, силу її кохання й вірності. Під час бесіди, після прослуховування твору, з'ясувати, що в центрі балади – розповідь про переживання дівчини, розлученої з коханим, її звернення до ворожки, розмова з тополею і перевтілення її самої в тополю. Написана балада за мотивами народної творчості, тому тут відображені первісні вірування людей у можливість переселення душі людини в рослину. Вслухаючись у музику, учні мають уявити образ дівчини-тополі, за допомогою якого з великою художньою силою втілено ідею невмирущості кохання, краси й вірності, світлих і благородних людських почуттів. Вивчаючи пісню «По діброві вітер виє», школярі мають звернути увагу на засоби музичної виразності, які допомагають передати трагічність становища дівчини, і зрозуміти, що навіть природа сумує, коли вмирає кохання. Доповненням для розкриття теми може бути малюнок Шевченка «Тополя», виконаний олівцем. Важливо, щоб діти зрозуміли, що картина не ілюструє музику чи поезію, а власними зображальними засобами передає задум художника.

Розглядаючи тему «Мистецтво в культурі минулого», *восьмикласникам* можна запропонувати українську народну пісню **«Було колись на Вкраїні»**. Розмовляючи з підлітками про козацтво, надати їм можливість поміркувати: *Чим може бути близька для нас пісня сьогодні?* Слід прагнути, щоб ознайомлення з кожним музичним твором торкалося актуальних для восьмикласників морально-етичних проблем, зокрема, проблем духовного становлення особистості в боротьбі зі складними життєвими обставинами. Крім того, уроки мистецтва повинні допомогти учням зорієнтуватися в розмаїтті музики, що їх оточує, навчити правильно оцінювати її естетичні якості.

У *дев'ятому* класі доречною буде пропозиція вивчення пісні, яка в усі часи закликала народи до боротьби проти гнобителів, будила приспану й пригнічену гідність людини, – **«Заповіт»**. Набутий у попередніх класах досвід переконав школярів у тому, що джерелом поезії та музики є життя. На підтвердження цього вчитель може розповісти історію написання вірша.

У грудні 1845 року Шевченко гостював на Переяславщині. Тут він застудився і захворів. Лікар поставив діагноз: запалення легенів. На той час ця хвороба через відсутність відповідних ліків була смертельною. Прийшла невесела думка, що можливо, це останні години життя. Так з'явилися такі страшні для молодої людини слова: «Як умру, то поховайте...». Але в наступних рядках поет вже лине думкою до рідного народу і сподівається, що хоч після його смерті здійсниться давня мрія українців про незалежність і волю. Музика Гордія Гладкого органічно доповнює поезію, вона стала природнім її вираженням. Мелодія пісні звеличує пророчі думи поета про «сім'ю вольну й нову», надає їм характеру своєрідного народного гімну.

В кінці уроку школярі можуть повторити вивчені пісні «Зоре моя вечірняя», «Думи мої, думи мої», «По діброві вітер виє», а також прослухати «Заповіт» на музику Миколи Лисенка, розглядаючи репродукцію триптиха художника Валентина Якубича «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте…».

Учням необхідно наголосити на тому, що пісні на слова Шевченка сьогодні посідають чільне місце не тільки в народній та професійній музиці, але й в українській естраді. Відомі музичні гурти мають у своєму репертуарі пісні «Суботів», «Розрита могила» (гурт «Кому вниз»); «Бандуристе, орле сизий», «Сирота», «Доля» (гурт «Зимовий сад»). Можна пригадати ще багато відомих український виконавців, які співають пісні на слова Великого Кобзаря. Це Ніна Матвієнко, Марічка Бурмака, гурти «Мертвий півень», «Плач Єремії», «Тарасова ніч» та ін.

Висновки. Шевченкова пісня – це важливий і справді прекрасний розділ української пісенної культури. Вона живе у фольклорі, професійній музиці, естраді, збагачує їх своїми ідеями та образами. Незабутні зустрічі зі словом поета, з

Шевченковою піснею, – усе це неоціненний пізнавальний і повчальний матеріал для школярів, які повинні усвідомити, що музика здатна з величезною силою впливати на людину, породжувати в неї високі почуття й думки, формувати її ставлення до навколишнього світу, виховувати благородство, гуманність, доброту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. *Астаф'єв О.* Українське шевченкознавство / О. Астаф'єв // Слово і час. – 2003. – № 8. – С. 3–13.

2. *Гордійчук М.* Фольклор і фольклористика / М. Гордійчук. – К. : Музична Україна, 1979. – 250 с.

3. Плавай, плавай, лебедонько: Народні пісні на слова Т. Шевченка / Упоряд., вступ. стаття і примітки О. Правдюка. – К. : Музична Україна, 1993. – 142 с.

4. Програма «Мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів, 1–4 класи / Л. Масол (керівник творчого колективу), О. Гайдамака, О. Дмитренко, Н. Очеретяна // Мистецтво та освіта. – 2012. – № 1. – С. 2–7; № 2. – С. 2–5; № 3. – С. 2–6; № 4. – С. 2–6.

5. Програма «Мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів, 5–9 класи / Л. Масол (керівник творчого колективу), О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новікова, Н. Овіннікова // Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education .

6. Програма «Музичне мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів, 1–4 класи / Л. Хлєбникова (керівник творчого колективу), Л. Дорогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, О. Лобова, Н. Міщенко // Мистецтво та освіта. – 2012. – № 1. – С. 14–19; № 2. – С. 10–14; № 3. – С. 11–15; № 4. – С. 12–15.

7. *Рильський М.* Поезія Тараса Шевченка / М. Рильський. – К., 1961. – 67 с.

Медвидь Т. Песня Шевченко на уроках музыкального искусства

В статье раскрыто познавательное и воспитательное значение песен Шевченко на уроках музыкального искусства в общеобразовательных учебных заведениях. Для изучения предлагаются не только произведения, вошедшие в действующие учебные программы, но и песни из творческого наследия поэта, которые давно уже стали народными.

Ключевые слова: Кобзарь, народно-песенное творчество, фольклор, уроки музыкального искусства, учебные программы.

Medvid T. Shevchenko's song at the Music Art lessons

The educational value of Shevchenko's songs at the Music Art lessons at secondary educational institutions has been defined in the article. We offer to study not only the works that are in educational programmes, but the poet's songs that are popular too.

Keywords: Kobzar, folk-song creativity, folklore, Music Art lessons, educational programmes.

Стаття надійшла до редакції 10 жовтня 2014 року

УДК 37.015. 31 : 78] – 053.5

Людмила Московчук,
аспірант лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

ХОРОВИЙ ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Автор статті розкриває особливості хорового театру як унікального явища в сучасній музичній культурі, виявляє специфічні риси виконання творів у хоровому театрі порівняно з хоровим виступом. Корисними для педагогів-практиків загальноосвітніх навчальних закладів є докладні рекомендації щодо створення, організації роботи й виступів хорового театру в умовах загальноосвітньої школи.

Ключові слова: *хоровий театр, молодші школярі, естетичне виховання, загальноосвітні навчальні заклади.*

Прискорений темп науково-технічного розвитку, мозаїчність та візуалізація інформації зумовлюють функціонування традиційних видів мистецтва і самостійно, і в найрізноманітніших формах взаємодії та синтезу.

Масове захоплення учнів шкільного віку медіа-технологіями, що поєднують елементи аудіальної, візуальної та кінестетичної інформації, вимагає активного реагування на цю ситуацію упровадженням відповідних нетрадиційних за-